

פרשת דברים – ראשון

א ^(א) אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל-ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל ולבן וחצרת ודי זהב:

ט"ז אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהענינו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים: אתם הייתם שומעים מכן עמרים ולא השיבותם דבר מן דבר, אלו היינו שם, היינו משיבין אותו. לך כנסם כלם ואמר להם: הרי כלכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו "במדבר" אלא בשביל מה שהענינוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו': בערבה. בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים. וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר: "וימרו על ים בים סוף" כדאיתא בערכין: בין פארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן: חזרנו על כל המקרא ולא מציינו מקום ששמו תפל ולבן. אלא, הוכיחן על הדברים שתפלו על המן, שהוא לבן שאמרו: "ונפשנו קצה בלחם הקלקל". ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרת. במחלקתו של קרח. דבר אחר: אמר להם: היה לכם ללמד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רב זהב שהיה להם, שנאמר: "וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל":

(ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר עד קדש ברנע:

ט"ח אחד עשר יום מחרב. אמר להם משה: ראו מה שגרמתם אין לכם דרך קצרה מחרב לקדש ברנע כדרך הר שעיר, ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים באיר נסעו מחרב, שנאמר: "ויחי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש" וגו' (תענית טו). ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא, בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם, למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם, הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה:

(ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד שנין, בעשתי-עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל-בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהים:

ט"ט ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד שנין. מלמד, שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד מעיקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר: ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיו כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו. ושלא יהא חברו רואהו ומתבייש ממנו כו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל (ש"א יב), שנאמר: "הנני ענו ביי". וכן דוד את שלמה בנו:

(ד) אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת מלך הבשן אשר-יושב דיתוב בעשתרות באדרעי:

י אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת מלך הבשן אשר-יושב דיתוב בעשתרות באדרעי. אמר משה: אם אני מוכיחם קדם שיכנסו לקצה הארץ יאמרו: מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנח ולמצא עלה שאין בו כח להכניסנו לארץ, לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם, ואחר כך הוכיחן: סיחון מלך האמרי אשר בחשבון. (ספרי) אלו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואלו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה, שהמלך קשה, על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרת. המלך קשה והמדינה קשה: עשתרת. הוא לשון צוקין וקשי כמו "עשתרת קרנים" ועשתרת זה הוא עשתרת קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל, שנאמר (בראשית יד): "ויכו את רפאים בעשתרת קרנים". ועוג נמלט מהם, והוא שנאמר (שם יג): "ויבא הפליט". ואומר (לקמן יג): "כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים": באדרעי. שם המלכות:

(ה) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את-התורה הזאת לאמר:

י"א הואיל. התחיל, כמו (בראשית יח) "הנה נא הואלתי": באר את התורה. בשבעים לשון פרשה להם:

(ו) יהוה אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב-לכם שבת בהר הזה:

י"ב רב לכם שבת. כפשוטו, ויש מדרשי אגדה: הרבה גדלה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה: עשיתם משכן, מנוחה וכלים, קבלתם תורה, מנייתם לכם סנהדרין, שרי אלפים ושרי מאות:

(ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל-כל-שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד-הנהר הגדל נהר-פרת:

י"ג פנו וסעו לכם. זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמרי. כמשמעו: ואל כל שכניו. עמון ומואב והר שעיר: בערבה. זה מישור של יער: בהר. זה הר המלך: ובשפלה. זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים. אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדל. מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל הדיוט אומר: עבד מלך מלך. הדבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דהינא ואידהו:

(ח) ראה נתתי לפניכם את-הארץ באו ורשו את-הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם:

י"ד ראה נתתי. בעניינם אתם רואים איני אומר לכם מאמד ומשמועה: באו ורשו. אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זין: לאבתיכם. למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו, יצחק כדאי לעצמו, יעקב כדאי לעצמו:

(ט) ואמר אלהם בעת ההוא לאמר לאוכל לבדי ואתם אתכם:

י"ה ואמר אלהם בעת ההוא לאמר. מהו לאמר אמר להם משה: לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכל לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיו את השליו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם: ה' אלהיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את הענש מכם ונתנו על הדיינים. וכן אמר שלמה: "כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה". אפשר, מי שכתוב בו "ויחכם מכל האדם", אומר: מי יוכל לשפט וגו' אלא כך אמר שלמה: אין דיני אמה זו כדיני שאר האמות עובדי פוכבים שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוול, אין בכך כלום, אני, אם חביתי ממון שלא כדין, נפשות אני נתבע, שנאמר: "וקבע את קבועיהם נפש":

(י) יהוה אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב:

י"ו והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ששים רבוא. מהו והנכם היום הנכם משולים כיום, קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים:

(יא) יהוה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלהי פועמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

י"ז יסף עליכם ככם אלהי פועמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו: משה, אתה נותן קצבה לברכתנו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם (ב"ד יג): "אשר אם יוכל איש למנות" וגו'. אמר להם: זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: